ARBITRAARSUSEST AASTAL 2016

Peeter Tinits Semiootika sügiskool, 05.11.2016 Taevaskojas

Üldkeeleteaduse kursus (ÜKT) 1916

- F. de Saussure'i Üldkeeleteaduse kursus (1916 orig.). Charles Bally, Albert Sechehaye (koostajad)
- Kuulajate mõtete ja märkmete põhjal
- Üldplaan keeleteadusele

[воок] Cours de linguistique générale: Édition critique

F De Saussure - 1989 - books.google.com

Cette édition critique est la synthèse, non l'antithèse du Cours de linguistique générale (CLG) et de ses sources1). En 1906, Ferdinand de Saussure, déjà professeur de sanscrit et de grammaire comparée des langues indo-européennes à l'Université de Genève, avait ... Cited by 10100 Related articles All 15 versions Cite Save

[воок] Course in general linguistics

F De Saussure, W Baskin, P Meisel - 2011 - books.google.com

The founder of modern linguistics, Ferdinand de Saussure inaugurated semiology, structuralism, and deconstruction and made possible the work of Jacques Derrida, Roland Barthes, Michel Foucault, and Jacques Lacan, thus enabling the development of French ... Cited by 13159 Related articles All 9 versions Cite Save More

http://tinyurl.com/saussure100

Ferdinand de Saussure

University of Geneva No verified email

Title 1–20	Cited by	Year
Course in general linguistics F De Saussure, W Baskin, P Meisel Columbia University Press	13159	2011
Cours de linguistique générale: Édition critique F De Saussure Otto Harrassowitz Verlag	10100	1989
Curso de lingüística general F De Saussure, C Bally, A Sechehaye, A Riedlinger, A Alonso, Akal	4840	1980
Curso de linguística geral F Saussure Dom Quixote	3115	1978
Grundfragen der allgemeinen Sprachwissenschaft F De Saussure	1998	2001

 Citation indices
 All
 Since 2011

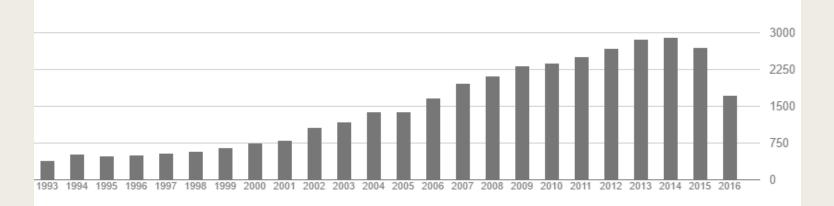
 Citations
 42489
 15614

 h-index
 42
 31

 i10-index
 71
 54

Q

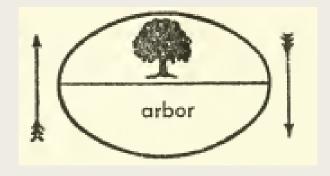

Keelemärgi arbitraarsus

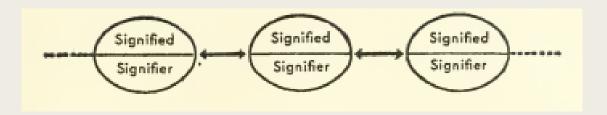
Printsiip I

- Keelemärk koosneb tähistatava ja tähistaja suhtest ning see suhe on arbitraarne.
- St puudub "seesmine" suhe sõna puu ja puu mõiste vahel.
- ÜKT: "Lihtne tähelepanek, aga paljude tagajärgedega."

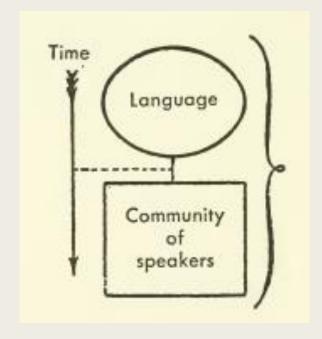
Märgid moodustavad süsteemi

- Nii tähendused kui tähistaja moodustavad vastastikuse piiritlemise kaudu. Keel ei ole lihtsalt vahend, milles mõtteid väljendada vaid helid ja mõtted tingivad teineteist.
- Väärtus on keelel süsteemi sees ja süsteem kuulub kogukonnale.
- Keel on kogu aeg kõigi mure.

Arbitraarsuse tingimused

- St. arbitraarsed suhted on õppijale/rääkijale obligatoorsed keel on sotsiaalne fakt.
- Keel on pärandunud varasemast ajast ja teda ei saa ajast eraldada.
- Kõrvalekalded normidest on seega alati suhtelised.

Arbitraarsuse tagajärjed

- Keel muutub, kuna teda mõjutab äärmiselt keeruline erinevate jõudude segu. -> Keelemuutused on ise väga keerulised.
- Otse ei saa midagi muuta, aga igasugu muutused on võimalikud ja ka nihete tõttu keerulises süsteemis paratamatud.
- Kogukond ise tagab nii muutuse kui stabiilsuse keeles.
- Keeles säilivad märgid tema ajaloost.

Toodud vastuargumendid

- Olulised vastuargumendid ÜKTs
 - Onomatopöa (auh-auh, tik-tak)
 - Hüüdsõnad (ai! oi!)
- ÜKT: ka need kipuvad olema keelepõhised, on küll sarnasusi, aga nad on ka erinevad.
- Ühtlasi ka marginaalsed osad keelest, st asukohalt struktuuris ebatavalised.

- Natuke hiljem ÜKTs: "Märgi arbitraarsuse põhiprintsiip ei sega igas keeles leidmast radikaalselt arbitraarset ehk motiveerimata elemente, ning ainult suhteliselt arbitraarset. Mõned märgid on täiesti arbitraarsed, teistes me näeme, mitte selle täielikku puudumist, aga ainult teatud hulka arbitraarsust: märk võib olla suhteliselt motiveeritud."
- "Kõigele, mis puudutab keelt kui süsteemi tuleb ma olen veendunud – läheneda sellest vaatepunktist, millele lingvistid on harva tähelepanu osutanud: arbitraarsuse piiramisest. See on parim võimalik alus keele kui süsteemi uurimiseks"

- Tähistajate ja nende tähistatavate vahel on lisaks erinevustele ka süstemaatilised seosed. Samas ei ole toetumine nendele seostele täielik ning sõna on suurem kui oma elementide summa (õpeta + ja).
- ÜKT: "Motivatsioon varieerub, olles alati proportsionaalne süntagmaatilise analüüsi kergusele ja alaüksuste tähenduse ilmsusele."
 - coutelas, fatras, platras, canevas,
 - glisten, glow, glitter, glam
- Keelelised nähtused paiknevad teljel arbitraarse ja organiseeritu vahel. Keeled sisaldavad alati mõlemat tüüpi elemente äärmuslikult arbitraarseid ja suhteliselt motiveerituid – aga erinevates proportsioonides.

- Keele seosed keelevälisega
 - ÜKTs üldiselt häälikute kohta
- Keelesüsteemi osade seosed
 - Keele põhiomadused
 - Suhteline arbitraarsus (nii kikerikii kui lätlane)

- Häälikumuutuste põhjused ÜKTs:
- Keelte ühiskondlikud keskkonnad võivad mõjutada, nt poliitiline stabiilsus. Kusjuures:
 - mõju on asümmeetriline: väline jõud vs tavaline areng
 - grammatika on sellest kergemini mõjutatav kui heli
- "Vähima püüdluse seadus", kui raskemad helid asendatakse kergematega
 - võib seletada keelemuutuste suunda
 - raske aru saada, mis on kergem või raskem, nõuab füsioloogilise ja psühholoogilise vaate ühendamist.

Keel kohaneb ühiskonnaga

- Selle kohta on viimase 10-15 aastaga eriti palju uurimusi
- Üks oluline teema: kokkupuuted võõrastega
 - Murded, millel on erisugused kokkupuuted võõrastega
 - Ulatuslikud migratsioonid (nt inglise keel 10. saj)
 - Keeled väikestes ja suurtes, suletud ja avatud kogukondades.
 - Kontaktkeeled, mis on loodud paljude eri keelte segunemisel

Erisugune keele omandamine

- Põhiloogika on selles, et kui väljastpoolt tulnud täiskasvanud tulevad (eriti kui ei ole nt põhjalikke keelekoole), siis nad õpivad keeled puudulikult ära:
 - Vanad tehnikad ei tööta enam
 - Saab asju ajada ka ebatäieliku keelega (eriti väljastpoolt tulnutel omavahel)
 - Keskendumine leksikonile
 - Motivatsioon

Morfoloogiline komplekssus

- Üldistatult: "rohkem morfoloogiat"
- Elementide arv süsteemis (eri võimalusi, elemente igas sõnas)
 - eesti keele 14 käänet
 - Kesk-Alaska jupiki keeles

Piyugngayaaqellrianga-wa pi-yugnga-yaaqe-lria-nga=wa do-able-probably-intr.participial-isg=suppose I suppose I could probably do that

- Kohustuslike eristuste hulk
 - Põhja-California karuki keeles: pa:þ-kírih 'viska tulle', pa:þ-kúrih 'viska vette', pa:þ-rúprih 'viska läbi millegi tahke',
- Ebareeglipärasus
 - ilus**a**, uks**e**, pliiats**i**, suits**u**

Kontaktkeeled

- Tok Pisin4m kõnelejat teise keelena120 000 emakeelset kõnelejat
- Tekkis kaubakeelena
- Nüüd üks Papua Uus-Guinea põhikeeli

Tok Pisin

Tok Pisin	Gloss	Translation
ai bilong me pas	'my eye is blocked'	blind
bel bilong me kaskas	'my stomach has the itch'	annoyed

Tok Pisin	Gloss	Translation
belgut	'belly good'	satisfied
aipas	'eye blocked'	blind
skrulus	'joint loose'	lame
aislip	'eye sleeply'	drowsy
nekdrai	'throat dry'	thirsty
wetgras	'white hair'	senile

Tok Pisin	Gloss	Translation			
papamama	'father and mother'	parents			
manmeri	'men and women'	people			
meriman	'women and men'	people			
kambangdaka	'lime and pepper'	accompaniments for chew- ing betel nuts			
susok	'shoes and socks'	footwear			

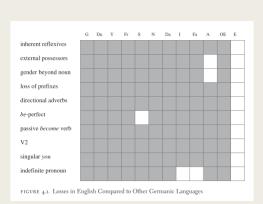

Tok Pisin: "Work on road, all cars must stop when you see the red sign." (1982)

Mühlhäusler, Dutton, Romaine 2003. Tok Pisin Texts: From the Beginning to the Present.

Keelte lihtsustumine

- Viikingid rikkusid vana inglise keele?
- 9-10 saj. lühikese ajaga suur ränne ja segunemine
- Järgnenud sajanditel ulatuslik vana inglise keele lihtsustumine

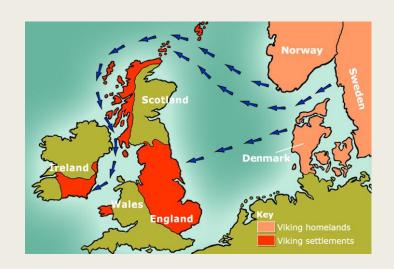

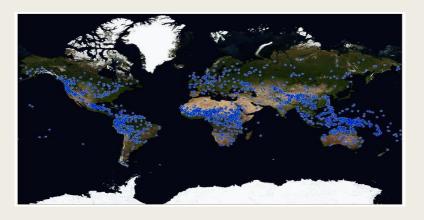
Table	Table 4.2. Directional Adverbs in Germanic								
Eng	OE	Ger	Du	Fr	Yi	Sc ⁵	Ic	Fa	Afr
here	her hider	hier her(-)	hier hiernaartoe	hjir hjirhinne	hi aher	här hit	hér hingaþ	her higar	hier heirnatoe
there	þær þider	dort hin(-)	daar daarnaartoe	dêr dêrhinne	dort ahin	där dit	þar þangaþ	har hagar	daar daarnatoe
where	hwær hwider	wo wohin	waar waarheen	wêr wêrhinne	vu vuhin	var vart	hvar hvert	hvar	waar waarheen

Globaalsed trendid

- 2236 keelt testiti eeldatava seose kohta
- 28 tunnust lihtsam käändemorfoloogia (käänete arv, süntees, ühildumine) või leksikaalsed strateegiad (evidentsaalsus, eitus, aspekt, omandus)

kokkupuuted teiste kogukondadega (rahvaarv, ala, naabreid)

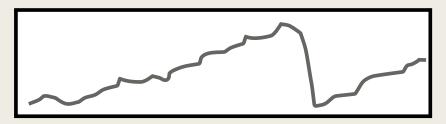

- Tulemused
- Väiksemad ja isoleeritumad kogukonnad olid üldiselt morfoloogiliselt keerulisemad. (kuigi tunnused erinesid)
- Tundub teatud tüüpi keelekontaktide mõju

Lupyan & Dale 2010. Language structure is partly determined by social structure.

Järeldused

- Morfoloogiline komplekssus võib olla mõjutatud kahest rajast (asümmeetriliselt)
- Tavalised keelemuutused, mis aja jooksul morfoloogilist komplekssust kasvatavad.
- Morfoloogiline lihtsustumine välise surve alusel ja lühikese aja jooksul

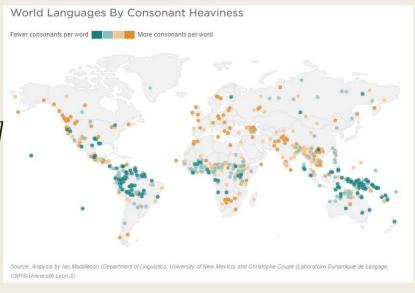
Vrd. Saussure ühiskonna mõjudest muutustele.

- S: Foneetilisi muutusi on tihti peetud kohandusteks pinnase ja kliima tingimustele. [...] Kliima ja elutingimused võivad mõjutada küll keeli, aga üksikasjades on olukord keeruline.
- S: Põhjarahvad konsonandirikkamad, lõunarahvad vokaalirikkamad. Jah, aga soome ja saami keeled?
- Adekvaatne ettevaatlik positsioon, vrd. Sweet 1900:32 vokaalide ümardumine sage [a]->[o] põhjarahvaste seas "soovimatuse tõttu avada oma suud laialt Põhja külmas ja uduses õhus."
- Teema on uuesti esile kerkinud (Everett, Blasi, Roberts 2016).

Helide kõlavus

"Põhjarahvad konsonandirikkamad, lõunarahvad vokaalirikkamad"

- Akustilise kohanemise hüpotees
 - külmemas kliimas kipuvad kõnelejad asuma teineteisesele lähemal, kõlavus on vähem vajalik. [1]
 - tihedad vihmametsad ja tuuline mägismaa ei kanna edasi madalasageduslikke helisid (konsonante). [2]
- Mõned toetavad uuringud, 628 keelt – keskmine temp, sademed, puukate, mägisus

- [1] Fought, Munroe, Fought, Good 2004. Sonority and climate in a world sample of languages: Findings and prospects.
- [2] Maddieson & Coupé 2015. Human spoken language diversity and the acoustic adaptation hypothesis.

"Märja tooni" hüpotees •mā (媽/妈) 'mom/mum' •má (麻/麻) 'hemp'

Mandarini hiina keele põhitoonid

- •mă (馬/马) 'horse'
- •mà (罵/骂) 'scold'

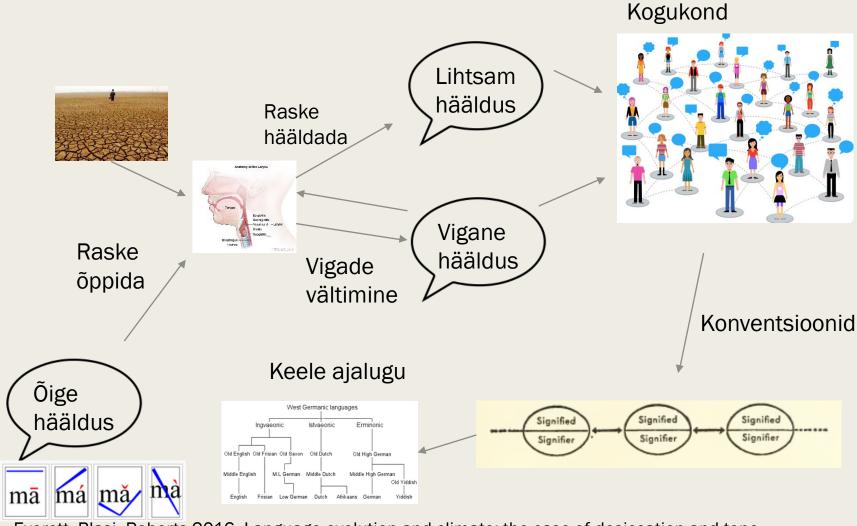

- Hüpotees:
 - Kuiv kliima mõjutab kõneaparatuuri: kuivad häälepaelad on vähem paindlikud (täpsus) ja raskesti liigutatavad (vaev).
- Iseäranis mõjutab toonide hääldamist. Toonkeeled vajavad niisket kliimat?
- Statistilised testid (kuni 3700 keelt): aasta keskmine niiskus ja toonide kasutamine on seotud, keerulised toonimustrid on haruldased kuivas kliimas.

Hele – kõrge niiskus, punane – keerulised toonimustrid

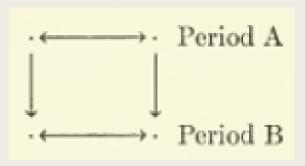
Kuidas nii?

Everett, Blasi, Roberts 2016. Language evolution and climate: the case of desiccation and tone

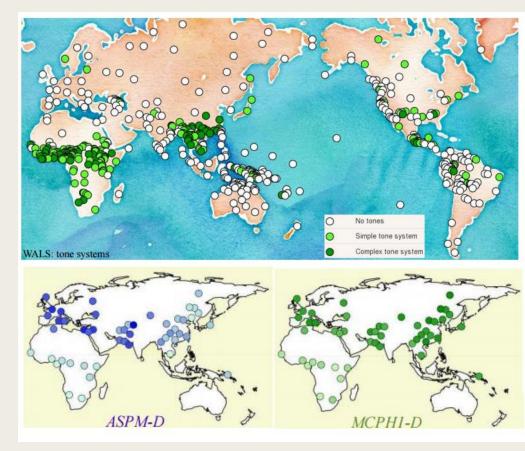
Muutuste mehhanismid

- ÜKT: Muutused ei ole etteaimatavad ega enamasti etteplaneeritud.
- ÜKT: Eraldiseisvad muutused elementides põhjustavad muutusi keeles, diakroonilised muutused ei ole suunatud süsteemile endale.
- ÜKT: Keelt tuleb vaadata tema sünkroonses solidaarsuses, hoolimata muutustest vahendab ta pidevalt kommunikatsiooni.

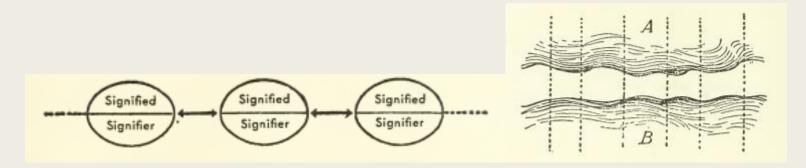
Nii ka toonid ja geenid?

- ÜKT võttis sõna ka rassi teemal – ei ole alust arvata, et keeleaparatuur erineks
- ASPM ja Microcephalini geenid (kujundavad aju kasvu) on toonkeelte populatsioonides levinumad arvestades ka geograafia ja keelte sugulusega
- Samamoodi testitav edasistes katsetes – aga väga keeruline küsimus.

Sõnade tähendused ja millest räägitakse

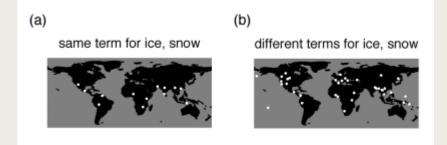
- ÜKT: "Iga kontseptuaalne eristus mõistuses otsib väljendust eraldi tähistatavas ja kaks ideed mida enam mõistuses ei eristata kipuvad liituma samasse tähistajasse."
- ÜKT: "Heliline alus ei ole rohkem fikseeritud kui mõte; see ei ole vorm, millesse mõte tervenisti mahub, vaid muutlik alus, mis on jaotatud eri osadeks et toetada tähistajaid, mida mõte vajab"

Sõnad lumest

- Boas (1911): Kanada innuiidid eristavad lund
- langevat lund (gana-) langenud lumest (api-) eri juurega, samamoodi nagu inglise keel eristab vett, mis voolab (river), veest, mis seisab (järv).
- 4 (Boas) -> 7+ (Whorf) -> 3 (Brown) -> 9 (Adams) -> 100 (NYT)
 -> 200 (CI. TV) -> 48 (NYT)
- Pullum: "Suur eskimo lumepettus", lumekloonid "Nagu eskimotel on X sõna lumele on, Y-I Z sõna W-Ie."
- Eskimotest võib kõike uskuda.

Kas keskkond mõjutab keeli?

- Võtame samm-sammult (Regier, Carstensen, Kemp 2015)
- Keskkond -> Kommunikatiivsed vajadused -> Kategooriad
- Nt kas soojemates kliimades kasutatakse sama sõna lumele ja jääle? (Whorf)
 - Tasakaalustatud andmestik (50 keelt) + tasakaalustamata andmestik (248 keelt)
 - Keskmine temperatuur -> sama/erinev sõna
 - Ainult 2 sõnapaari 935-st paremini seotud

Regier, Carstensen, Kemp 2015. Languages Support Efficient Communication about the Environment: Words for Snow Revisited

Kas lumi on külmas kliimas oluline jututeema?

- Pullum: Põhjas elades on lumi lihtsalt taustaks, samamoodi nagu rand paadialusele. St. sellest ei räägita palju.
- Sõnade mainimine twitteriandmetes
 - keelte vahel ja inglise keeles
- Teema esindatus olenes keskmisest temperatuurist

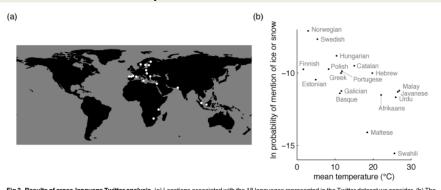

Fig 3. Results of cross-language Twitter analysis. (a) Locations associated with the 18 languages represented in the Twitter dataset we consider. (b) The natural log probability of mention of ice or snow in a given language as a function of the mean temperature where that language is spoken. Mixed effects logistic regression revealed that temperature is negatively associated with probability of mention of ice or snow, as a fixed effect ($\beta = -0.29$, $\chi^2(1) = 21696$, $\rho < 10^{-15}$), when including random intercepts for each language family.

Tähistaja lineaarsus

- Printsiip II
- Tähistaja lineaarsus
- S: Tähistaja, olles auditoorne, asetseb ajas.
 - Tähistajal on kestus.
 - Tähistaja on ühedimensiooniline.
- Tundub ilmne, aga ei öelda tihti välja
- Väga paljude tagajärgedega (visuaalsetel tähistajatel võib olla palju dimensioone, auditoorsel on ainult aeg)

Kuidas rääkida marslasega?

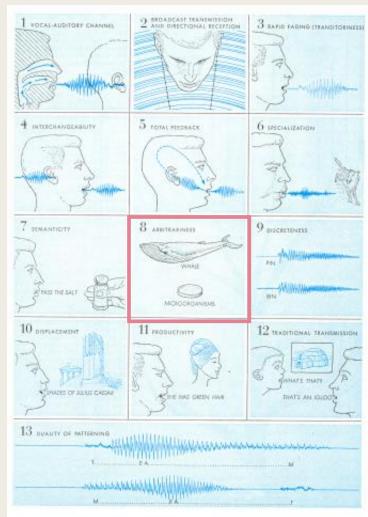
- Hockett kritiseeris ulmekirjanduse hetkeseisu
 - "Kui marslased eksisteerivad, kui nad on intelligentsed ja neil on keel ja neil on ülem hingetoru ja söögitoru ja kõrvad umbes nagu meil, ja kui nad kasutavad neid organeid kõneliseks kommunikatsiooniks."
- Kui nii, siis saab lingvist teha nagu ta alati teeb, hakata otsima eristusi keeles ja tähenduses.
 - "[Aga] kui neil on näiteks kaks keelt või kaks nina. [...] Või kui nad kasutavad mõnd keerulist keelt näiteks raadiolainetel, valgust, lõhnasid, elektrit või mõnd muud energiat"
- Siis neil on samuti teatud kommunikatsioonisüsteemi põhiomadused, aga selle uurimine on palju keeruline.

Hockett 1955, How to learn martian, Astounding Science Fiction

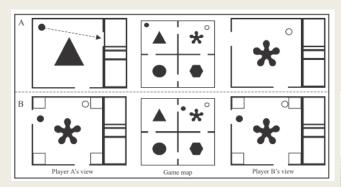
Keele põhiomadused

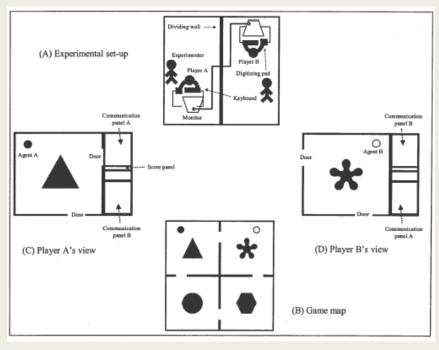
- Hockett 1960: Vrd teiste märgisüsteemidega 13 inimkeele põhiomadust, mis seletavad tema eripära
- Tunnused võivad toetuda teineteisele
 - nt arbitraarsus ja topeltkodeeritus tuginevad semantilisusele.
- Märgisüsteeme saab vaadelda nt neil 13 dimensioonil
- Lineaarsust enam ei ole, küll aga on seal nt "kiire kaduvus" (rapidity of fading).

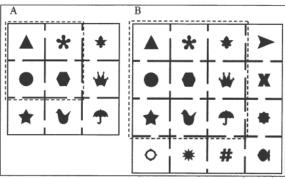

Kuidas uurida

- Labürindi meetod
 - Vaja leida kaasmängija
- Uus kommunikatsioonivahend

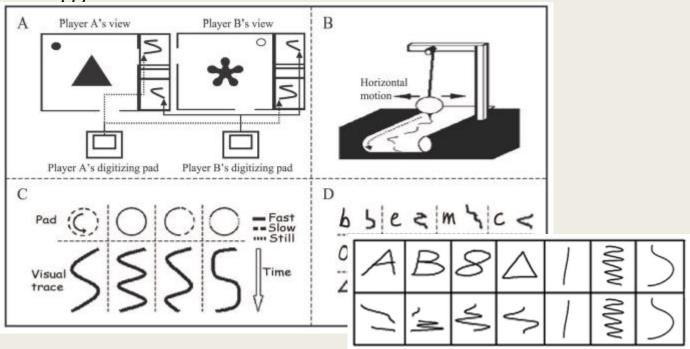

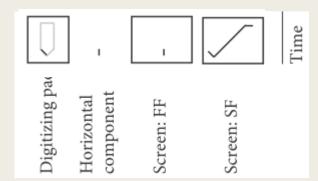
Uudsed kommunikatsioonisüsteem

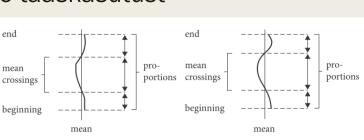
- Teistmoodi visuaalne kommunikatsioon
 - Aeg ja üks visuaalne dimensioon

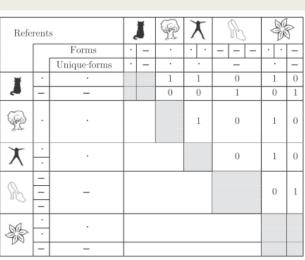

Märgikandja kaduvus

- Labürindikatse kahel tingimusel
 - Kiire kadu (Fast Fade) näitab peaaegu ainult hetkeasukohta
 - Aeglane kadu (Slow Fade) püsib 2,5 sekundit nähtaval
- Mõlemal puhul võrdselt edukad
- FF puhul palju rohkem vormide taaskasutust

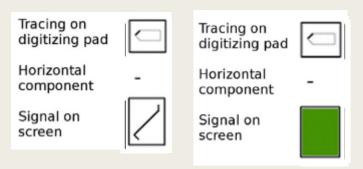

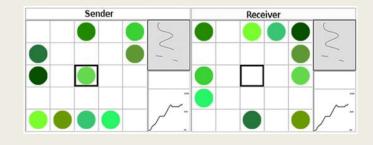

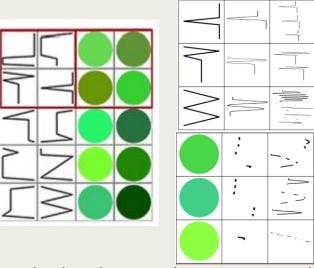

Kombineeritavus ja ikoonilisus

- Vaja leida õige märk
 - Imiteeritav märk (joon või värv)
 - Mitte-imiteeritav mark
- Ikoonilisisus takistas kombineeritavuse teket

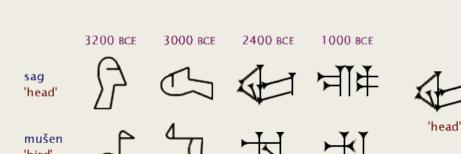

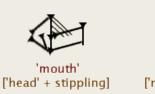

Roberts, Lewandowski, Galantucci 2015. How communication changes when we cannot mime the world: Experimental evidence for the effect of iconicity on combinatoriality

Märgikandja kandevõime

- Märgikandja omadused võivad tingida märgisüsteemi omadusi, nt verbaalse keele lineaarne struktuur paneb piirangud süsteemi arengule.
- Lühema kestusega märgikandja soodustab tähenduseta elementide kombineerimist ja vastastikust suhestamist.
- Sama lugu, kui ikoonilisus pole võimalik.
- Vrd nt kirjakeel ja viipekeel

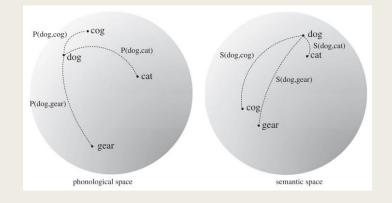

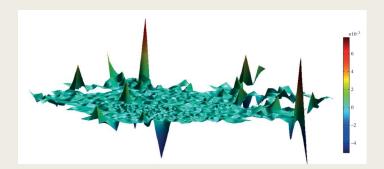
Kuidas on loomulike keeltega?

- Sarnased mõjud, keerulisemad süsteemid
- Omavahel konkureerivad
 - Süsteemsus (e. elementide taaskasutus)
 - Eristatavus (e. elementide erinevused)
 - Ikoonilisus (e. elementide sarnasus objektiga)
- Loomulikus keeles on ütluste eristatavus samuti ühel dimensioonil ja tugineb häälikutele (vrd. visuaalseid süsteeme, kus võib igas suunas mõelda), vrd. ÜKT

Arbitraarsus ja ikoonilisus ühe keele sees

- 5138 ühesilbilist sõna inglise keeles erinevate testidega
- Hinnata nendevahelist süsteemsust (vs juhuslik jaotus)
- Raske eristada absoluutset ja suhtelist ikoonilisust
- Sõnadel on eri kaal, aga süsteemsus on süsteemi üldine omadus
- Süsteemsemad sõnad omandatakse varem (võib aidata keele omandamisel), arbitraarsemad hiljem (võib aidata eristamisel/suhtlusel)

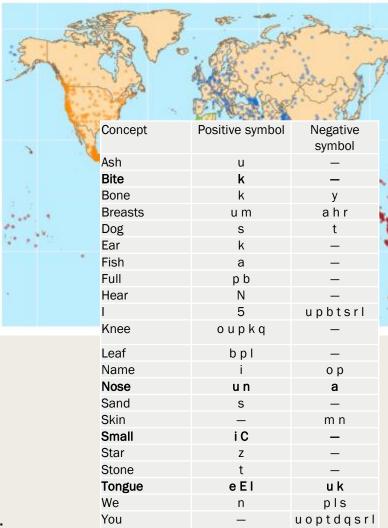

Monaghan, Schillcock, Christiansen, Kirby 2015. How arbitrary is language?

Ikoonilisus/süsteemsus kõigis keeltes

- Põhisõnavara (kuni 100 sõna)
- 6452 keelt, tasakaalustatud vastavalt päritolule ja alale
- 30 mõistet kippusid sisaldama või mitte sisaldama teatud helisid
- Kohati kattub tuntud häälikusümbolistlike ideedega
 - väike (i), nina (n)
- Mitte aga kõikidega
 - suur (o) ei leitud

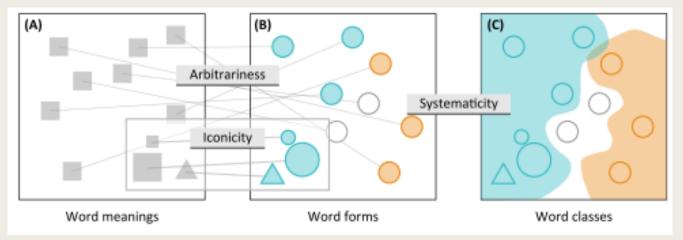

Blasi, Wichmann, Hammarström, Stadler, Christiansent 2016.

Sound-meaning association biases evidenced across thousands of languages

Tööjaotus keeles?

- Arbitraarsus, süstemaatilisus, ikoonilisus täidavad eri rolle?
 - Süstemaatilisus aitab õppida kategooriaid (nt verbid, nimisõnad)
 - Ikoonilisus aitab õppida sõnu
 - Arbitraarsus aitab eristada ning annab paindlikkust

Järelmärkus

- Nagu ÜKT kirjutab, hoiab kogukond enamasti keelt ohjes ja võib eeldada järjepidevust.
- Hawu (Indoneesia) vokaali-metatees (Blust 2012 via Trudgill 2014)
- Võrreldes naaberhõimudega helid lihtsalt vahetasid kohad: uma > əmu 'maja' iru > əri 'tõmbama' pira > pəri 'kui palju?'
- Veel üks hõim (Buin, Papua Uus-Guinea) tundub olevat vahetanud kõik sõnade sood maskuliinsest feminiinseks ja vastupidi (Laycock 1982).
- Lingvistid ei tea, kuidas, tõenäoliselt taotluslik.

Kokkuvõtvalt

- Sarnased küsimused ja huvid
- Uuemad meetodid
- Rohkem teavet
- Kasvav arusaam keerulistest vastastikmõjudest
- Suures ulatuses jätkuvalt Saussure'i vaimus